

Üsküdar Gündoğumu Caddesi'ndeki Celvetî Tekkeleri'nden İskender Baba Tekkesi

ERKAN ÖVÜÇ
Araştırmacı - Yazar

Giriş

Bu tebliğde Azîz Mahmud Hüdâyî Asitanesi'ne en yakın Celvetî tekkelerinden İskender Baba, nâm-ı diğerk Kaymakçızade Tekkesi'ni tanıtmaya çalışacağız.

Tebliğin konusu olan tekke, Üsküdar Ahmediye Meydanı'ndan başlayıp, üstte Karacaahmet Türbesi ile nihâyete eren ve bu günkü adıyla Gündoğumu Caddesi'ndeki tekkeleri ihtiva eden yüksek lisans tezimizin bir bölümü olup, bu caddedeki beş tekkeden biridir. Diğerk tekkeler ise; caddenin başında ve sağ tarafında Ahmediye Külliyesi'ndeki Rufai Tekkesi, ileride ve İskender Baba Tekkesi'nin karşısında caddenin tek Sa'dî tekkesi olan Fethî Efendi Tekkesi, Osmanlı coğrafyasındaki Rufâîlerin idari merkezi olan Rufâî Asitanesi ve son olarak da Celvetîliğin en mühim kollarından birisi Haşimiliğin asitanesi olarak da kabul edilen Bandırmalızade Celvetî Tekkesi'dir.

İlk dînî yerleşimin izlerine 16.yy.'da rastladığımız cadde; payitahta olan yakınlığı -ki merkezî idarenin siyasî ve fikrî değışim/dönüşümlerini cadde örneğinde izleme imkanı vermesi-, Şam, Bağdat ve ardından kutsal topraklara ulaşan yolun -sürre alayı; nitekim caddedeki bina sahiplerinden bazıları bu alayın hazırlanması ve denetlenmesi görevlerinde bulunmuş zevattandır- güzergahında bulunması ve barındırdığı mühim yapılar dolayısıyla dikkati çekmektedir.

İskender Baba Tekkesi'nin tanıtımına, tasavvuf ve tarikatların şehrin gündelik

İskender Baba Tekkesi

hayatında nerede durduğunu göstermesi açısından feda etmekten çekinmeyeceğimiz kısa bir girişin ardından geçilecektir.

I. İstanbul'da Tasavvuf Merkezli Gündelik Hayatın Seyr u Sülûku:

1. Siyasi idare açısından:

Fetih ile başlayan iskan ve İslamlaşma süreci -Fatih dönemi dışarıda tutulursa- İslâmî kurumlardan olan tekke ve tarikatları İstanbul'a yöneltmiş ve burada başka hiçbir İslam şehrine nasip olmayan zenginlikte bir tasavvuf kültürü inşa edilmiştir. 1925 yılında faaliyetlerine son verilene kadar en az 500 tekkeye ev sahipliği yapan İstanbul için 20. yy'ın başlarında nüfusunun bir milyon civarında seyretmesi göz önüne alındığında tasavvufî faaliyetlerin bir şehir ölçeğinde hem kemiyet hem de keyfiyet açısından sahip olduğu zenginliği yansıtmaktadır.

Kurumsal yapıları tekke ve zaviyeler olan tarikatlar, şehrin gündelik hayatında devlet ile vatandaşının çift yönlü iletişiminin buluşma ve kavuşma noktasında bulunmakta, meşru görülen (devletçe tescil edilmiş) tekkeler vasıtasıyla farklı kimlik türleri meşruiyet kazanmaktadır.

Tekke ve tarikatların, ilk uygulamalarını II. Beyazıd ile görmeye başladığımız bu hususiyetleri 15. yy'dan önceki adem-i merkezîyetçi karakterlerinin merkezîyetçilik lehine çevrilmesine katkı sağlamış, bu dönemle birlikte klasik anlamıyla kurumsal yapılarına kavuşmuşlardır. Devlet de bu yönelişi şeyh ailelerine iktisadi ayrıcalıklar ve bazı vergilerden muafiyet ile desteklemiştir.

Fatih döneminde hiçbir büyük tarikat şehrin gündelik hayatında girmemiş, girmemiştir. Nitekim Fatih'in benimsediği 'imparatorluk siyaseti' idari açıdan kan bağına ya da hilafet yoluyla ruhani otoriteye bağlanan ve çoğunlukla birer aile müessesesi gibi işleyen tarikatlarca esnetilme ihtimali üzerine devlet-tarikat ilişkileri askıya alınmış, bunun yerine 'toplumsal köksüzlüğü' ifade eden 'devşirme' modeli desteklenmiştir. Bu siyaset gereğince tekke yerine medrese, sufi\arif\derviş yerine ulemaya itibar edilmiştir. Nitekim bugün sufi kimliği vurgulanan Bayrami şeyhlerinden Akşemseddin Zeyrek Medresesi'nde 'alim' sıfatıyla ders vermiştir. Bununla birlikte medrese vurgusu baskın, şehirli tarikatlardan olan Zeyniyye (Bursa) ve Mevleviyye (Konya) faaliyetlerine tesadüf edilen yegane tarikatlardır.

İstanbul'da tasavvufî hayatın asıl temelleri II. Beyazıd ile atılmış, Halvetiyye, Bayramiyye ve Nakşibendiyye ilk defa bu dönemde faaliyet imkanına kavuşmuştur. Tarikat faaliyetlerinin bu kadar gecikmesinin nedenleri arasında Fatih Sultan Mehmed'in mesafeli tutumunun yanında, bu dönemin tasavvuf ehlinin henüz klasik anlamda örgütlenmelerini sağlayamamaları ve özellikle de İran kaynaklı siyasi akımlara açık halde bulunmaları zikredilebilir. Nitekim bu ikinci husus Fatih'ten sonraki padişahlarca devlet lehine çevrilmiştir. Anadolu'daki Şii yayılmalarına karşı Bektaşiliğin desteklenmesi bunlardan sadece biridir.

II. Bayezid ile başlayan bu süreçte şehrin gündelik hayatına katılan ilk tarikatlar Horasan kökenli olup, Anadolu süzgecinden geçerek İstanbul'a ulaşan tarikatlardır. Rufai, Sadi ve Bedevi gibi Arap kökenli tarikat mensuplarının İstanbul'a ulaşmaları 18. yy'a kadar sarkmış, yayılmaları da bu şeyhlerden hilafet alan Türk şeyhleri üzerinden sağlanmıştır.

19. yy ile başlayan yeni süreçte ise tekke ve tarikatlar, ilk örneğine Fatih'te rastladığımız merkezîyet yanlısı siyasi politikaların istikametinde bir dizi ıslahatlara konu olmuş, vakıfları Evkaf Nezaretinin, şeyh atamaları da Meclis-i Meşayihin denetimine alınmıştır.

2. Sosyal açıdan:

Aynı mescidde ibadet eden cemaatin aileleri ile birlikte ikamet ettikleri şehir kesimi tanımı ile klasikleşen mahalle, sosyal yetki ve vazîfeleri dînî vazîfelerinden kıyaslanamayacak kadar çok ve yoğun olan imamlar tarafından yönetilmektedir. İmamlar mahalledeki nikah, doğum, cenaze, mahallelinin ikameti gibi en geniş manasıyla "emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker"le sorumlu olup, Osmanlı mahallesinde biricik otoritedirler. Nitekim Hüseyîn Ayvansarâyî (öl. 1201/1787), fetihten eserini telif ettiği 18. yy'ın son çeyreğine kadar İstanbul'da inşa edilmiş mescid ve camiler hakkında en geniş bilgileri ihtiva eden, 'camiler bahçesi' adındaki Hadîkatü'l-Cevâmî (1195/1781)sinde anlattığı mescidler için eğer varsa "mahallesi vardır" kaydı koyması mahallenin o mescid etrafında kurulduğu ve padişah berâtı ile hizmete alınan ve ehl-i berat olmak hasebiyle askeriyyeden sayılan imamının da mahallenin yöneticisi olduğuna delalet etmektedir. İmam-

ların Osmanlı toplumundaki statüleri Tanzimât ile değer kaybetmeye başlamış, nihâyet muhtarlık kurumunun tesis edilmesiyle yetki ve vazifeleri sadece dînî alanla sınırlandırılmıştır. Yine 18.yy'ın ortalarına değin çok parçalı ve merkezli gündelik hayatın bu tarihlerden sonra köprülerin inşası ve şirket-i hayriyye vapurlarının faaliyetlerine başlamaları ile belli merkezlerde yoğunlaşmaya başlaması günümüze kadar artarak devam eden süreç nihâyetinde mahalle kurumunu klasik anlamı ve etkinliğinden ziyade sadece idari bölünmeleri ihtiva eder hale getirmiştir.

İstanbul'da gündelik hayatın etrafında döndüğü cami-ev-çarşı üçgenine 17.yy.'dan sonra katılan ve hemen bir çoğu bir külliye bitişik veya kendi müştemilatlarında mescid ihtiva eden tekkelerin, idarecileri olan şeyhleri, genellikle söz konusu mescid veya caminin de imamı oldukları görülmektedir. Bu durumda onların tasavvufî kimliklerine ilave edilen imam kimliği ile toplumdaki etkinlikleri daha fazla artmaktadır. Örneğin Ahmediye Rufâî Tekkesi'nin ilk şeyhi olan Mahmut Râci Efendi külliye dahilindeki mescidin imamlığını da deruhte etmekteydi. Yine Rufâî Âsitânesi'nin dokuzuncu şeyhi olan Büyük Tevfik Efendi'nin oğlu ve halîfesi Ahmed Ziyâeddin Efendi (öl. 1334/1917; Ziyâ Molla)'nin Üsküdar'ın çeşitli camilerinde verdiği vaazlara ilaveten Malatyalı İsmâil Ağa Camii'nde imamlık yaptığı şimdilik bulabildiğimiz örneklerdendir.

II. İskender Baba (Kaymakçı) Tekkesi:

Tekke, Gündoğumu Caddesi üzerinde, cadde ile Dönme Dolap Sokağı'nın birleştiği köşede, Menzilhane Yokuşu'nun yer almaktadır. Kaynaklarda İskender Baba Tekkesi diye de anılan tekke ilkin Kanuni Sultan Süleyman döneminin (hd. 1520-1566) yeniçeri ağalarından¹ Mehmed Efendi (öl. 954/1547-8)² tarafından mescid olarak inşa edilmiş, 18. yy'ın ortalarından itibaren Celvetî meşayihinden Kaymakcızâde el-Hâc Mehmed Efendi (öl. 1183/1769) tarafından Celvetî meşihatı konularak tekkeye çevrilmiştir. Tesisinden seddine kadar Celvetî kalan ve ayin günü çarşamba olan Kaymakcızâde Tekkesi, Celvetîliğin Hâşimî kolunun temsil edildiği İnâdiye Tekkesi'nin üçüncü şeyhi Seyyid Mehmed Gâlip Efendi'nin (öl. 1247/1831) torunu ve halifesi olan dördüncü şeyh Mehmed Şâkir Efendi (öl. 1279/1862) ile Hâşimîliğe bağlanmıştır. Bandırmalızade Tekkesi bu oturma akabinde Ahmet Temiz tarafından sunulacaktır.

II. a. Mescid:

Bu gün yerinde olmayan mescid, tekkenin son şeyhi Mehmed Rıza Efendi'nin Meclis-i Meşâyihin talebi üzerine kaleme aldığı 26 Teşrîn-i sâni 1334 (21 Safer 1337/25 Kasım 1918) tarihini taşıyan ve Tekâyâ ve Merâkiz Defterine kaydedilen tercüme-i halinde zikrettiğine göre, Mısırlı Şeyh Mehmed Efendi tarafından vefatından dokuz yıl önce yani 945 (1538-9) yılında inşa edilmiştir.³ Bu durumda Mehmed Efendi Mescidi ile Kefçe Dede Mescidi caddemizin ilk dînî yapıları

olmuştur. Ancak Ayvansarâyî'nin Mehmed Efendi Mescidi için “mahallesi yoktur” kaydı düşmesi mescidin Kefçe Dede Mescidi kadar merkezi bir rol oynamadığını göstermektedir.⁴

Hadîkada sadece “... Karîbinde meşâyih-i sūfiyyeden İskender Baba medfûndur...” kaydı ve Hadîkanın Hattat Rakım nüshasına düşülen “Mescid-i merkûm kurbünde meşâyih-i sūfiyyeden İskender Baba ba[de] zemân bir Halvetî tekyesi binâ etmiş idi.”⁵ zeyli ile yetinmek zorunda olduğumuz tekkeye ismini veren İskender Baba'nın, nakilden anlaşılan bir Halvetî şeyhi olup, burada bir tekke kurduğudur.⁶

II. b. Tekke:

Mehmed Efendi tarafından 945 (1538-9) yılında inşa edilen mescid Kaymakçızâde el-hâc Mehmed Efendi (öl. 1183/1769) tarafından 18. yy ortalarından itibaren Celvetî meşihatı konularak tekkeye çevrilmiştir. Tesisinden 1925'e kadar Celvetî meşihatının kesintisiz devam ettiği tekkenin uzun ömürlülüğünün tek kede şeyh olanlarının iki şeyh ailesinden gelmesine bağlanabilir. Nitekim tekkenin Hâşimîliğe geçmeden önceki şeyhleri Kaymakçızâde ailesinden, daha sonra da Hâşim Baba neslinden geldiği görülmektedir.

Tekke listelerine göre Kaymakçı Tekkesi:

En geniş anlamı ile ‘tekke listeleri’ olarak isimlendirebileceğimiz mecmua-i te kayalar İstanbul'daki tekkelerin; tarikatları, silsile-i meşâyihleri, yerleri, zikir günleri, tekkede ikamet edenlerin nüfusları gibi tekkeler tarihi için mühim ve ilk elden bilgiler ihtiva etmektedirler. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ilki I. Abdülhamit'in devr-i saltanatında (hd. 1774-1789) 1199 [1784] senesinin hicrî yılbaşında, tarikat erbâbının hayır duasını almak gayesiyle dağılacak atıyyeler için düzenlenen liste ile başlayıp, 30 Kasım 1925'teki 677 sayılı Tekke ve Zâviyelerin Seddine Dâir Kanûn'un hemen akabinde dergahların özellikle vakıflar ile ilgili yönlerinin tesbiti için düzenlenen **Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsûs Defteri** ile nihâyete eren yaklaşık yirmi kadar liste bu çalışmada mukayeseli olarak kullanılmıştır. Vakit darlığı ve siz kıymetli dinleyenlerin sabırlarını, tarihi kayıtları alt alta okuyarak taşırmamak için geçiyor, mukayeselerini sunduğum paragrafla tebliğime devam ediyorum.

1 Muharrem 1199 [13 Kasım 1784] tarihli listede, “Üsküdar'da İskender Baba Tekkesi”;⁷ 1220/1805 tarihli listede “Menzilhâne yokuşunda Kaymakçızâde Tekyesi”;⁸ 1823'lerde hazırlandığı tahmin edilen listede, “Tarîk-i Hazret-i Gülşenî Kudûse Sirruhu'l-A'lâ Dergâhları Dâ'ileri, 11. Üsküdar'da Menzilhâne kurbünde Kaymakçızâde Mehmed Sâdık Efendi dâ'ileri”;⁹ 1240 hicri (1825'ten sonra) yıllarda yazıldığı tahmin edilen listede, “Eski Menzilhâne'de Kaymakçızâde Tekyesi Celvetî”;¹⁰ 12 Muharrem 1250 (24 Mayıs 1834)'de tarihli Surnâmede, “Üsküdar'da Ahmediye kurbünde İskender Baba Tekyesi şeyhi Mehmed Sâdık

Efendi”;¹¹ 1840 tarihli Âsitâne-i Aliyye’de ve Bilâd-ı Selâse’de Kâin El’an Mevcûd ve Muhterik Olmuş Tekkelerin İsim ve Şöhretleri ve Mukâbele-i Şerife Günleri Beyân Olunur ser-levhalı listede, “[Âyin Günü] Çarşamba, [Tarîkatı] Halvetiyyeden, [İsmi] İskender Baba Tekkesi, [Mevkii] der kurb-ı Ağahamâmı der Üsküdâr”;¹² Melekpaşazâde Kadri Bey’in (öl. 1262/1846) Hânkâhnâmesinde, “[Âyin Günü] Çarşamba, [Tarîkatı] Halvetiyyeden, [İsmi] İskender Baba Tekyesi, [Mevkii] der kurb-ı Ağahamâmı der Üsküdâr”;¹³ 1277 (1860) yılına ait Muharremiye Defterinde, “[Üsküdâr’da İskender Dede Tekyesi”;¹⁴ 1288/1871-2 tarihinde düzenlendiği tahmin edilen İstanbul Tekkeleri Nüfûs Vukû’atı Defterinde -tekkede ikamet eden biri şeyh üç kişi-, “Üsküdar’da Ağa Camii civarında Tarîki Halvetiyyeden İskender Baba Tekyesi, Post-nişîni es-Seyyid Yûsuf Seyfeddîn Efendi bin Abdürrahîm Selâmet Efendi Âsitâneli [İstanbul] mevlûdu, 1241 (1825-6), Dâmâdı Mehmed Şehâbeddîn Efendi. Âsitâneli [İstanbul] mevlûdu, 1266 (1849-50), Cemâleddîn Efendi bin Alî Raîf. Âsitâneli [İstanbul] mevlûdu, 1270 (1853-4);¹⁵ 1301/1885 tarihli “Dersâdet ve Bilâd-ı Selâsede Mevcûd bi-l-Cümle Tekâyâ ve Zevâyânın Esâmîyle Buldukları Mahallerin Semt-i Meşhûrları ve Tarîkatları ve Dâhil-i Tahrîr olan Zükûr ve İnâs Nüfûs Mevcûdlarının Mikdârını Mübeyyin Cedvelinde, “[İsmi] İskender Baba Dergâhı, [Semti] Üsküdar, Halvetî [Aded-i Tekâyâ ve Zevâyâ] 235, [Belediyye dairesi] 9, [Erkek] 3, [Kadın] 3”;¹⁶ Bandırmalizâde Ahmed Münîb Efendi’nin 1307 (1889-90) tarihli Mecmû’a-i Tekâyâsına göre, [Âyin Günü] Çarşamba, [Esâmî-i Tekâyâ] İskender Baba, [Semt-i Meşhûr] Üsküdar’da Ağa Hamamı kurbünde, [Nev’i Tarîk] Celvetî, [el-Yevm Şeyhi] Mehmed Gâlib Efendi, [Mülâhazât] Kaymakcızâde Tekkesi;¹⁷ Miladi 1890-1894 yıllarını kapsayan Dersâdet Tekâyâ ve Zevâyâ Ta’ammîye Defterinde, “[Mikdâr-ı ma’âş gurûş] 14, [Tahsîs Târihi] 8.11.99 (20.1.1884), [Esâmî] Mehmed Gâlib Efendi, [Şöhreti] İskender Tekyesi şeyhi”;¹⁸ Ahmed Muhyiddîn Efendi (öl. 1327/1909)’nin Tomâr-ı Tekâyâsında, “[Sıra No] 194. Üsküdar’da İskender Baba veya Kaymakzâde Tekkesi: 8 post-nişîn;¹⁹ ve son olarak Erzurumlu Yeşilzâde Mehmed Sâlih Efendi’nin Rehber-i Tekâyâsında “Mâmûr”²⁰ olduğu kaydedilmiştir.

Buna göre; 1199 (1784) tarihinde ilk listeden itibaren kendisinden bahsedilen tekkenin ilkin “İskender Baba” olarak anılırken 1220/1805 tarihli listeye “Kaymakcızâde Tekyesi” adıyla da anılmaya başlandığını görmekteyiz. 1823’lü yıllara ait listede sehven ‘Gülşenî’ denilmiş,²¹ benzer hata 1840 ve 1846 tarihli iki listede devam ederek ‘Halvetiyye’ olarak tezahür etmiştir. 1288’den sonra hazırlanan İstanbul Tekkeleri Nüfûs Vukû’atı Defterinde, 30. merkez Hüdâyî Âsitânesi’ne idari açıdan da bağlanarak tekkede ikamet eden biri şeyh üç kişi ‘Halvetiyye’ galatıyla devam ettirilmiş, dönemin şeyhi olarak da başka hiçbir yerde doğrulayamadığımız “es-Seyyid Yûsuf Seyfeddîn Efendi bin Abdürrahîm Selâmet Efendi” zikredilmiştir. Tabîbzâde’nin listesine göre bu dönemin şeyhi Mehmed Şerâfeddin Efendi (öl.1310/1892)’dir.²² Bu listenin öncekilerden farkı İstanbul ve bilâd-ı selâsede bulunan 252 tekkenin tarikatları nazar-ı itibara alınmadan bölgesindeki en hatırı sayılır tekkeye -bu çoğunlukla asitane olmakta- 35 merkeze taksim edilmiştir.

1301 (1885) yılında tekkede 3 erkek ile üç kadın ikamet etmektedir. Kendisi de Kaymacızâde Tekkesi'ne Hâşimî meşihatını koyanların neslinden gelen Bandırılmazâde Ahmed Münîb Efendi, 1307 (1889-90) tarihli Mecmû'a-i Tekâyâsında ve ondan beş sene sonraki başka bir listede tekkenin hal-i hazırındaki şeyhi olarak Mehmed Gâlib Efendi verilmiştir ki, söz konusu bu şeyh 1247 (1831) yılında vefat eden İnâdiye tekkesi şeyhi Mehmed Gâlib Efendi olamaz. Tekkenin en tafsilatlı şeyh listesini veren Tabîbzâde'ye göre bu dönemde meşihat Mehmed Şerâfeddîn Efendi'nin (öl. 1310/1892) elindedir.²³ Bu durumda Mehmed Gâlib Efendi'nin yine Tabîbzade'nin yedinci şeyh olarak zikrettiği 12 Cemâziyelevvel 1330'da (30 Nisan 1912) vefat eden [Küçük] Mehmed Gâlib Efendi olduğuna hükmetmek gerekir.²⁴ Ahmed Muhyiddîn Efendi'nin 20. yy'ın başlarında yazdığı listesinde tekkenin 8 şeyhe ev sahipliği yaptığını kaydetmesi listelerimizde ismi zikredilmeyen tekkenin sekizinci ve son şeyhi Mehmed Rıza Efendi'ye (d. 1282/1865-6 - öl.??/?) işaret etmektedir. Ve son olarak Hüseyin Vassâf'ın kısmî listesinde Celvetî tekkeleri zikredilmediği için doğal olarak tekkemiz yer almamaktadır.

Tesisinden 1925'e kadar Celvetî meşihatının kesintisiz olarak devam ettiği tekkenin tekke listelerimizin bazılarında 'Halvetî' olarak kaydedilmesi meşhur bir galattan öteye gitmemektedir. Sebebini tam olarak tesbit edemediğimiz bu hataların bir kısmı -tıpkı gözün kör olması gibi- 'celvet' ve 'halvet' kelimelerinin Arabî harfler ile yazılışlarının yakınlığı²⁵ ile dikkatsizlikler²⁶ ve Hadîkanın Hattat Rakım nüshasına düşülen ve fakat varlığını ispat edemediğimiz İskender Baba'nın "Halvetî tekyesi" kurduğuna dair rivâyetle alakalı olmalıdır. Caddeyi 18. yy'ın son çeyreğinde gezen Ayvansarâyî'nin "Kaymacı Şeyh demekle maruf Halvetî Tekkesi"²⁷ ifadeleri üzerine; Kaymacı Celvetî Tekkesi'nin ilk şeyhi olan Kaymacızade Mehmed Efendi (öl. 1183/1769) babasının Halvetî tekkesine Celvetî meşihati koymuş ve bu durumda tekke 18.yy'ın ortalarında ikinci defa tesis edilmiş olabilir. Ayrıca tekkenin son şeyhi Mehmed Rıza Efendi'nin (d. 1282/1865-6) otobiyografisinde kaydettiği "Dergâh esasen Halvetî Tarîkine mensub olup bugün çarşamba günleri ve mübarek gecelerde Halvetî erkânı icrâ olunmaktadır"²⁸ sözleri eğer nâşirin okuma hatasından kaynaklanmıyorsa Celvetî-Halvetî ihtilafının çözümü için daha esaslı ve ilk elden vesikalara ulaşmayı icbar etmektedir.

Kaymacı Tekkesi Şeyhleri:

1917'lerde hazırlandığı tahmin edilen Tabîbzâde Derviş Mehmed Şükri bin İsmâîl'in, İstanbul Hânkâhları Meşâyihî yedi şeyhin isimleri, vefat tarihleri ile ilgili elimizdeki en tafsilatlı liste olduğu için Kaymacı Tekkesi'nin şeyhlerini tesbit ederken bu listeyi esas alarak:²⁹

1. Mehmed Efendi (öl. 1183/1769). Tekkenin kendi adına izafe edildiği Kaymacı Şeyh'in oğlu olan tekkenin ilk şeyhi Mehmed Efendi'nin hayatı hakkında tatmin edici bilgilere ulaşılammış, hazirede de mezar taşına tesadüf edilememiştir.

2. Abdurrahmân Efendi (öl. 1224/1809-10). Kaymakcı şeyhin torunu ve Mehmed Efendi'nin oğludur. Vefatında hazireye defn edilmiştir.³⁰

3. Hâfız Mehmed Sâdık Efendi (öl. 1262/1848). Abdurrahmân Efendi'nin torunu olan Mehmed Sâdık Efendi, Baha Tanman'a göre Abdurrahmân Efendi'nin oğlu Şeyh Ali Efendi'den torunudur.³¹ Hazirede yer alan 25 Cemâziyelevvel 1218 (12 Eylül 1803) tarihli Şeyh Ali Rıza Efendi'ye ait mezar taşında geçen "Kaymakcı-zâde hafidi" ibaresinden bahsi geçen Ali Rıza Efendi'nin Sâdık Efendi'nin babası olduğuna hükmetmek gerekir.³² Bu gün İskender Baba Türbesi içinde yer alan üç sandukadan biri Sâdık Efendi'ye ait olup mezar taşı yoktur.³³

4. Mehmed Şâkir Efendi (öl. 25 Receb 1279/16 Ocak 1863). Mehmed Efendi İnâdiye Tekkesi postnişini Seyyid Mehmed Gâlib Efendi (öl. 1247/1831)'nin torunu ve halifesi³⁴ olup bu şeyh ile tekke Celvetiyyenin Hâşimî koluna bağlanmıştır.

Vefatında Karacaahmed Mezarlığı'nın İnâdiye Tekkesi'ne en yakın adasına (10. ada) defn edilen Mehmed Şâkir Efendi'nin tarikat sikkeli mezar taşından ayrıca matbah-ı âmire müdür-i esbâkı Lütfullah Efendi'nin kardeşi olduğunu öğrenmekteyiz.³⁵

5. Tabibzade'ye göre beşinci Mehmed Şâkir Efendi'nin oğlu Mehmed Şerâfeddin Efendi (öl. 1310/1892)'dir. Babasının yanına defn edilen Şerâfeddin Efendi'nin mezar taşı kitabesinde, Dâhiliyye ve Evkâf-ı Hümâyûn mektupçusu ve Orman ve Madenler Meclisi reisliği yaptığı kaydedilirken babasının tekkesinde şeyhlik yaptığı zikredilmemiştir.³⁶ 1288'den sonra (1872'den sonra) düzenlenen Nüfus Vukû'atı Defterinde devrinin şeyhi olarak İnâdiye Tekkesi dördüncü şeyhi Abdurrahîm Selâmet Efendi (öl. 1266/1849-50)'nin³⁷ oğlu Seyyid Yûsuf Seyfeddin Efendi gösterilmektedir. Diğer kaynaklarda doğrulayamamakla beraber Şerâfeddin Efendi'nin mezar taşı kitabesinde şeyhliği kaydedilmemesi ve Nüfus Vukû'atı Defterinin devlet ciddiyeti ile düzenlenmesinden yola çıkarak, beşinci şeyhin Seyyid Yûsuf Seyfeddin Efendi olduğu kanaatindeyim. İstanbul'da 1241 (1825-6) yılında doğan Yûsuf Seyfeddin Efendi, Mehmed Şâkir Efendi'nin vefatından sonra -25 Receb 1279/16 Ocak 1863)- 38 yaşlarında meşîhata başlamışken bu görevde ne kadar kaldığı ise şimdilik tesbit edilememiştir.

6. Hâc'da vefât eden Mehmed Sâfi Efendi (öl. 1300/1895).³⁸ Sâfi Efendi'nin hayatına dair kullandığımız kaynaklarda vefat tarihi ve yeri dışında her hangi bir malumata tesadüf edilememiştir.

7. Küçük Mehmed Gâlib Efendi. (öl. 12 Cemâziyelevvel 1330/30 Nisan 1912). Aynı zamanda İnâdiye Tekkesi altıncı şeyhi olan³⁹ Mehmed Gâlib Efendi hakkında malumat İnâdiye Tekkesi anlatılırken verilecektir.

8. Mehmed Rıza Efendi (d. 1282/1865-6; öl. 1337/1918'den sonra). 36 yaşında iken (1318/1900-1) babası Mehmed Gâlib Efendi'den icâzet almış, 45 yaşında (1327/1909) yılında tekkenin şeyhliğine atanmıştır. Vefat tarihini ulaşamadığımız Rıza Efendi 25 Kasım 1918 (rûmi, 26 Teşrîn-i sâni 1334; hicrî, 21 Safer 1337) yılında yazdığı hal tercümesinde; Bandırmalızâde ailesine mensub olduğunu, ilk ilimleri Üsküdar Kısıklı Mektebi Muallimi Hoca Sabri Efendi'den alıp,

Gündoğumu Caddesinden genel görünüm

hıfzını ikmal ederek Üsküdar Dersiâmlarından Salih Nazif Efendi'den Kâfiyeye, İstanbul Dersiâmlarından Sultan Bayezit'teki Dâru'l-Tedrîsde Mantıka kadar okuduğunu kaydeder. Bir süre Üsküdar Adliye Mahkemesinde çalışmış olan Rıza Efendi kodro tensîkatında tazminat alarak kadro dışı bırakılmış, mescidin imamlık vazifesini de îfâ ettiği tekkeye şeyh olarak atanmıştır. Meşihatının 10. yılına denk gelen tercüme-i hal varakasına göre Rıza Efendi'nin halifesi olmayıp, sekiz kadar muhibbi ile müntesibi vardır.⁴⁰

Sonuç:

Bugüne haziresi, kargir İskender Baba Türbesi ve türbeye muzaf sadece su haznesi kalmış 1141 (1728-9) tarihli Damat İbrahim Paşa'nın (öl. 1143/1730) yaptırdığı çeşmesi kalan tekke, Encümen Arşivi'nde kayıtlı 1944 yılına ait fotoğrafta; yapım malzemeleri ve yükseklikleri farklı üç kattan oluştuğu, güney yönünde demir parmaklıklarla örülü üç pencereci İskender Baba Türbesi, kuzey yönünde mescid-tevhidhânesi ve üzerinde iki katlı haremlük-selamlık görülebilmektedir. Bakımsızlıktan harabeye dönmüş olan ahşap tekke Cumhuriyet döneminde bir müddet mescid olarak kullanılmış, daha sonra kederine terk edilerek bilinmeyen bir tarihte yıkılmıştır.⁴¹

Mescide muzaf olan çeşme 1141 (1728-9) yılında ve muhtemelen tekkenin tesisinden önce mescidin Ağa Hamamı'na bakan cihetine inşa edilmiştir. Ön yüzü mermerden yapılan çeşme 1944 tarihli fotoğrafta görülmekte iken bu tarihten sonra Topkapı Sarayı'na taşınmış, taştan örülmüş su haznesi kaderine terk edilmiştir.⁴²

DİPNOTLAR

- ¹ Yeniçeri ağası; Devlet tarafından en ziyade itimat edilen kimselerden seçilen Yeniçeri ağaları ocağın en üst düzeydeki amiridir. bk. Sertoğlu, a.g.e., s. 366
- ² Mehmed Efendi'nin vefatına; izzetül' -mevt "عزتالموت" 954 terkibi ile tarih düşülmüştür. Ayvansarâyî, a.g.e., s. 625.
- ³ Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması , 2. bs, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayınları 1996, c. 5, s. 109.
- ⁴ Ayvansarâyî, a.g.e., s. 625.
- ⁵ Ayvansarâyî, a.g.e., s. 625.
- ⁶ Varlığını kanıtlayamadığımız İskender Baba'nın burada kurduğu kaydedilen Halvetî tekkesi özellikle tekke listelerinde göreceğimiz "celvetî-halvetî" ihtilafının sebeplerinden biri olsa gerektir. Bu konu üzerinde ileride ayrıntılı bir şekilde durulacaktır
- ⁷ Çetin, agm, s. 588.
- ⁸ Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları no: 1825
- ⁹ Galitekin, a.g.e., s. 230..
- ¹⁰ Topkapı Sarayı Arşivi no: 1772/1 ve 3333.
- ¹¹ Aynur, a.g.e., s. 87.
- ¹² Galitekin, a.g.e., s. 218.
- ¹³ Galitekin, a.g.e., s. 239.
- ¹⁴ Galitekin, a.g.e., s. 487.
- ¹⁵ Galitekin, age, s. 375.
- ¹⁶ Nedret İşli - Thierry Zarccone, agm, s. 220.
- ¹⁷ Ahmed Münib, a.g.e., s. 11.
- ¹⁸ Galitekin, a.g.e., s. 253.
- ¹⁹ Kılıç, agm, s. 273
- ²⁰ Galitekin, a.g.e., s. 252
- ²¹ "Gülşeni" kaydı tekkenin haziresinde bulunan hakkında malumat sahibi olmadığımız vefat tarihi 1168 (1754) olan eş-Şeyh Gülşeni İbrahim Efendi ile alakalı olmalıdır.
- ²² krş. Zâkir Şükrü, a.g.e., s. 27.
- ²³ krş. Zâkir Şükrü, a.g.e., s. 27.
- ²⁶ krş. Zâkir Şükrü, a.g.e., s. 27.
- ²⁵ Nitekim Zâkir Şükrü bile "Kaymakçı Tekkesi" için "Halvetiyyeden" kaydı düşmüş, müellifin bu hayasına eserin en son ve kâmil neşrini hazırlayanlar tarafından dikkat çekilmiştir. (krş. Zâkir Şükrü, a.g.e., s. 27).
- ²⁶ Mesela İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukû'atı Defteri nde Hüdâyî Âsitanesi de 'Halvetî' olarak kaydedilmiştir. krş, Galitekin, age, s. 373
- ²⁷ Ayvansarâyî, a.g.e., s. 625.
- ²⁸ Albayrak, a.g.e., s. 109.
- ²⁹ Zâkir Şükrü, a.g.e., s. 26-7.
- ³⁰ Tekkenin haziresinde yer alan kabrinin ayak taşı üzerindeki kitabesi:
Meşâyih-i tarikat-i Halvetiyye'den /Merhûm ve mağfûrun-leh Kaymakcızâde /eş-Şeyh el-hac Abdurrahman Efendi ibn-i / eş-Şeyh Mehmed Efendi rûhuna Fatiha. 1224
Ve tarikat silsileli baş şâhidesindeki kitabesi:
Hankâh-ı âlemin bir Şeyh-i kâmil ârifi / Cân gibi gözden nihân oldu cihândan çekdi pâyı /Heb fi'l-lah olub mazhar o mahbûbü'l-kulûb /Cem ide piri Hüdâyî ile Cennet'de Hüdâyî /Bunda ârâm eylemek itmez tasavvuf-ı âşikân /Bu güzergâh-ı fenâdan göçmede şâh ü gedâyî /Nâ-bergâh kurb-i Rabbanî'ye buldukda vusûl /Tekye-gâh asrında kalmadı hiç hay ü huy /Gûşına erdikde emr-i "ırcı" bin cân ile /Astân-ı Hazreti Mevlâ'ya oldu hem-sâye /Didi bir yâr-ı Sıddîkî fevtine târîh için /Eyliye Kaymakcızâde gülistân-ı kabrini cây. 1224
- ³¹ Tanman, agm, s. 506. Mehmed N. Haskan ise Şeyh Abdurrahmân Efendi'den sonra meşihatın vefat tarihi belli olmayan Şeyh Ali Efendi'ye geçtiğini kaydeder. Ancak bu bilgiye diğer kaynak-

larda rastlayamadık. Krş. Haskan, “Kaymakçı Tekkesi Mescidi”, a.g.e., c. 1, s. 237.

³² Mezar taşı kitabesi de: Sözü'nün eri İskender Baba'nın kulu Kaymakçı-zâde hafidi merhûm şeyh Mehmed Ali Rıza rûhuna Fatiha. 25 Cemaziyelevvel 1218”dir.

³³ Haskan, a.g.e., c. 1, s. 237.

³⁴ H. Kâmil Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı, İstanbul M. Ü. İ. F. V. Yayınları 1984, s. 279.

³⁵ Metnin tamamı; Tarikat-i aliyye-i Halvetiyye'den Bandırmalı/ zâde ah eş-Şeyh es-seyyid Mehmed Gâlib/ Efendi kuddise sırruh'l-âlâ/ hazretleri'nin bendegânından ve matbah-ı/ amire müdür-i esbâkı Lutfullah Efendi/ merhumun birâderi olub İskender Baba/ Dergâh-ı Şerifi post-nişini iken/ dâhil-i ravza-i cinân olan/ eş-Şeyh es-seyyid Mehmed Şâkir/ Efendi rûh-i şerifleri çün el-Fâtiha. 25 Receb 1279 (16 Ocak 1863). Bkz Haskan, a.g.e., c. 2, s. 882.

³⁶ Hüve'l-Bâkî/ Tarikat-i Celvetî ricâlinden/ kutbü'l-ârifîn Bandırmavî/ Şeyh Yûsuf Efendi hazretlerinin/ sülâle-i tâhire mesnedin ve İskender/ Baba Dergâhı post-nişini /Şâkir Efendi mahdûmu/ Dâhiliye ve Evkâf-ı Hümâyun/ Mektubcusu ve Orman ve Ma'âdin/ Meclisi Reisi tarikat-i aliyye-i Celvetiyye/ ve kudemâ-yı ricâlden es-seyyid Mehmed/ Şerâfeddîn Efendi'nin kabridir/ Ruhi-çün lillâhi'l-Fâtiha. 25 Ramazan 1310 (12 Nisan 1893). bk. Haskan, a.g.e., c. 1, s. 238.

³⁷ Abdurrahîm Selâmet Efendi de Kaymakçı Tekkesi'ne Hâşimî meşîhatı koyduran İnâdiye Tekkesi üçüncü şeyhi Mehmed Gâlip Efendi'nin (öl. 1247/1831) oğludur. Krş. Zâkir Şükrü, a.g.e., s. 23. Bu girift ilişkiler söz konusu iki tekkenin hem tarikat hem de neş'e itibariyle yakınlığını göstermektedir.

³⁸ Tanman ve Haskan'a göre Ahmed Sâfi Efendi. Krş. Tanman, agm, s. 506; Haskan, a.g.e., c. 1, s. 237.

³⁹ krş. Zâkir Şükrü, a.g.e., s. 23.

⁴⁰ Albayrak, a.g.e., s. 109-10. Hazirede medfun zevatın haziredeki yerleşimleri ve mezar taşı kitabelerini daha sonra ilave edeceğiz.

⁴¹ Baha Tanman, “Kaymakçı Tekkesi”, DBİstA, c. 4, s. 506.

⁴² Ayvansarâyî, Mecmu'a-i Tevârih, s. s. 51-2; Çeçen, age, s. 98-9; Haskan, “Nevşehirli İbrahim Paşa Çeşmesi”, a.g.e., c. 2, s. 1135-6; Tanışık, age, c. 2, s. 324.